

Józef Mazurkiewicz

Pozostałości dawnego polskiego prawa hipotecznego na terenie b. Galicji Zachodniej

Rocznik Lubelski 3, 177-180

1960

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JÓZEF MAZURKIEWICZ

POZOSTAŁOŚCI DAWNEGO POLSKIEGO PRAWA HIPOTECZNEGO NA TERENIE B. GALICJI ZACHODNIEJ (1795—1810)

1. Rok bieżący na terenie Lubelskiego i na b. ziemiach t. zw. Galicji Nowej czyli Zachodniej (t. j. ziem dołączonych do Austrii po trzecim rozbiorze) jest nie tylko 150-letnią rocznicą wprowadzenia Kodeksu Cywilnego Napoleona w związku z przyłączeniem tych ziem do Księstwa Warszawskiego. W 1960 roku mija także 150 lat od ostatecznej likwidacji na tym terenie resztek prawa dawnej Rzeczypospolitej, ściślej mówiąc, od uchylenia urządzeń hipotecznych opartych na zasadach dawnej hipoteki polskiej.

Zagadnienie to nie jest dostatecznie wyjaśnione w historii polskiego prawa. Wystarczy podnieść, że Dąbkowski w swym jeszcze dotąd podstawowym dziele: *Polskie prawo prywatne* — pisze, iż od „1 stycznia 1798 roku ustąpiło dawne prawo polskie w zupełności (podkreślił. J. M.) nowym prawom austriackim”¹. Poza pojedynczymi opracowaniami o charakterze lokalnym² — sprawa urządzeń hipotecznych na ziemiach trzeciego zaboru austriackiego od czasów wydania pracy Dąbkowskiego nie była prawie poruszana i prostowana. Pomija ją także Kutrzeba w swej historii Polski porozbiorowej³. Z tej choćby przyczyny w 150-letnią rocznicę należy ją poruszyć. Poza tym warto ją przypomnieć jeszcze i dlatego, że przecież chodzi o podkreślenie mocy obowiązującej przez 15 lat po upadku Rzeczypospolitej zasad hipoteki polskiej, które należały do wyróżniających się przepisów dawnego polskiego prawa w skali nie tylko polskiej⁴.

Dla kontrastu nie wolno pominąć dziewiętnastowiecznych autorów z terenu Królestwa Kongresowego, zajmujących się praktycznie i teoretycznie hipoteką Polski Kongresowej⁵, którzy jednak podkreślali, iż po

¹ Dąbkowski P.: *Polskie prawo prywatne*. Lwów, 1910, t. I s. 12. Podobne stanowisko reprezentuje Till E. w *Prawie prywatnym austriackim*, t. I, s. 23 i 29.

² Mazurkiewicz J.: Ostatnie lata hipoteki polskiej w Lublinie. „Głos sądownictwa” r. 1935, Nr 2.

³ Kutrzeba St.: *Historia ustroju Polski w zarysie*. Lwów 1920, t. IV, s. 179.

⁴ Por Dutkiewicz W.: *Prawo hipoteczne w Królestwie Polskim*. Warszawa, s. 14. Hube K.: *O instytucji hipot.* w *Król. Polskim...* s. 11.

⁵ Józefowicz K.: *Przepisy o hipotekach...*, Hube K.: *O instytucji hipot...*, Jeziorański F.: *Ustawy hipoteczne...*, Dutkiewicz W.: *o. c. i Program do egzaminu...* oraz z nowszych autorów Glass J.: *Zarys prawa hipotecznego w b. Król. Pol.* Sprawa ta była także poruszana przez autora niniejszych uwag na konferencji historyków prawa w Krakowie, zwołanej przez P.A.N. w 1956 r. dla przedyskutowania tomu II *Zarysu historii państwa i prawa polskiego*.

trzecim rozbiornie w Nowej Galicji Austriacy nie wprowadzili swoich przepisów hipotecznych a pozostawili dawne urzadzania hipoteczne polskie. Coprawda robi wrazenie, ze autorzy ci tylko powtarzali prawie ze tymi samymi slowami samo stwierdzenie faktu, nie oswietlajac go blizej ani przez przytoczenie podstaw prawnych ani tez nie podajac zmian wprowadzonych za czasow austriackich w dawnych urzadzeniach hipotecznych.

2. Austriacy po rozbiornach zastapili dawne polskie prawo sadowe przez prawo austriackie, czesto nawet specjalnie wydawane dla terenu b. Rzeczypospolitej (np. Kodeks Cywilny Zachodnio — galicyjski). Odnosi sie to i do przepisow hipotecznych w t. zw. Galicji Starej czyli Wschodniej, gdzie wprowadzono hipoteke na wzor austriacki (Tabula Lwowska ⁶).

Natomiast inaczej ulozyl sie w Galicji Nowej. Niektorzy z wspomnianych juz autorow z czasow Krolestwa Kongresowego powoluja sie na t. zw. dekret normalny, ktory utrzymywal moc obowiazujaca dawnych polskich urzadzen hipotecznych. Nie jest to jednak dowod jedyny. W aktach urzedowych austriackich, dotyczacych Galicji Zachodniej tak o charakterze normatywnym jak i o administracyjno-sadowym spotykamy wyraźne wzmianki o utrzymaniu w mocy instytucji dawnej hipoteki polskiej.

I tak: rozporzadzenie Cesarsko-Krolewskiej Pełnomocnej Zadwornej Komisji Galicji Zachodniej z 7 kwietnia 1797 roku ⁷ pozostawia dotychczasowy stan prawny co do urzadzen hipotecznych. Tyczylo sie to tak prowadzenia ksiag ziemskich (grodzkich) co do szlachty, jak i ksiag miejskich co do mieszczan. Podobnie stwierdza funkcjonowanie dawnego polskiego systemu hipotecznego w Galicji (ksiag ziemskich i miejskich) rozporzadzenie tejze Komisji z 11 wrzesnia 1797 r. ⁸ oraz rozporzadzenie C. K. Apelacyjnego Trybunalu Galicji Zachodniej z 1 sierpnia 1798 r. ⁹ (ksiag ziemianskich i grodzkich wedlug okreslenia Trybunalu). Przytoczone akty prawne maja charakter przykladowy, pochodza z okresu przed wprowadzeniem i z okresu po wprowadzeniu Kodeksu Cywilnego Zachodnio-Galicyjskiego.

3. Zgodnie z tym stanowiskiem wladz austriackich prowadzone byly przez dawnych urzednikow aktowych księgi ziemskie (grodzkie)

⁶ Por. Dąbkowski P.: o. c.

⁷ Archiwum Państwowe m. Krakowa i wojew. krak. Mag. I, syg. 5. Rozporządzenie Komisji omawiając trudności związane z niewprowadzeniem dotąd w Galicji Zachodniej „tabuli” — stwierdza, że z wpisami „w akta grodzkie i miejskie według dotąd zachowanego zwyczaju postępować się ma”.

⁸ Tamże. Mag. I, syg. 6.

⁹ Tamże. Mag. I, syg. 8. Zresztą np. patenty cesarza Franciszka II z 17.IV.1801 r. i z 21.IX.1803 r. pozwalają mniemać, że nawet w Galicji Wschodniej nie zostały w pełni wprowadzone nowe (austriackie) księgi gruntowe, mimo upływu ustalonych terminów. Piller J.: Kontynuacja wyroków i rozkazów powszechnych w Galicji i Lodomerii Krolestwach od 1 stycznia do ostatniego grudnia 1801 r. zapadłych Lwów. Taż Kontynuacja... od 1 stycznia do ostatniego grudnia 1803 r.

i miejskie w oparciu o zasady dawnego prawa polskiego aż do przyłączenia ziem Galicji Zachodniej do Księstwa Warszawskiego i wprowadzenia Kodeksu Napoleona.

Pozostawienie urzędzeń hipotecznych dawnej Polski przez Austriaków miało jednak charakter tymczasowy. Podkreślali oni to niejednokrotnie¹⁰. Poza tym w urzędzeniach tych wprowadzili pewne zmiany. Wprowadzone zmiany wiązały się z ogólniejszymi zmianami odnośnie organizacji ksiąg sądowych¹¹.

Jak wiadomo Austriacy na ziemiach trzeciego zaboru w 1796 roku nakazali zamknąć dawne księgi sądowe. Były to odtąd t. zw. księgi milczące. Wprowadzili natomiast nowe księgi określane jako czynne. Urządzano je zwykle w dawnych kancelariach grodzkich choć formalnie należałoby je traktować raczej jako ziemskie¹². Władze austriackie nie przestrzegały konsekwentnego stosowania nazw tych ksiąg¹³. Księgi czynne oparte o dawne zasady hipoteki polskiej podzielono wyraźnie na: libri perpetuorum (tranzakcji wieczystych), libri temporaneorum (tranzakcji czasowych) i libri plenipotentiarum. Materie hipoteczne w szerokim tego słowa znaczeniu (obciążenia dóbr, alienacje itp.) były zamieszczane w księgach tranzakcji wieczystych, do których, jak zresztą i do innych, wprowadzono indeksy¹⁴. Podobny podział zastosowano i w księgach miejskich, co było zgodne z dawną tradycją wzorowania się kancelarii miejskich na księgach grodzkich i ziemskich¹⁵.

To też od 1796 roku tak w księgach ziemskich jak w księgach miast i miasteczek b. Galicji Nowej — widzimy opisany wyżej podział ksiąg sądowych. Szczególnie wyraźnie występują libri perpetuorum i libri temporaneorum¹⁶. Sama nazwa (jednakże raczej co do czynności) spotykana była coprawda wcześniej¹⁷, ale jej ustalenie się co do samych ksiąg — to już czasy austriackie.

Wprowadzenie libri perpetuorum w dalszym stopniu ulepszało dawny polski system hipoteczny, oparty przedewszystkim na ustawie z 1588 roku, a następnie na jej uzupełnieniach. Teraz było łatwiej przy pomocy indek-

¹⁰ Np. Rozporządzenie Komisji Pełnomocnej Zadwornej Galicji Zachodniej z 1797 r. (Mag. II, syg. 5).

¹¹ Mencil T. w pracy: Losy staropolskich akt partykularnych w latach 1795—1815 „Archeion”, 1959 r., t. XXXI, s. 23 — dokładnie i źródłowo omawia to zagadnienie.

¹² Tamże. s. 28.

¹³ Wyż powołane Rozp. Ces. Król, Pełn. Kom. Zadw. Galicji Zachodniej z 7.IV.1797 r., Rozp. C.K. Apelacyjnego Trybunału Galicji Zachodniej z 1 sierpnia 1798 r. i inne.

Rozp. C.K. Apelacyjnego Trybunału Galicji Zachodniej z 1 sierpnia 1798 r. i inne.

¹⁴ Mencil T.: o. c.

¹⁵ Kutrzeba St.: Historia źródeł dawnego prawa polskiego. t. I, s. 140, t. II, s. 252.

¹⁶ Inwentarze i katalogi Wojew. Archiwów Państw. w Krakowie i Lublinie. M. i. Kutrzeba St.: Katalog Krajowego Archiwum Akt Grodzkich i Ziemskich w Krakowie. Kraków 1909, s. 216—217.

¹⁷ Np. Katalog Archiwum Aktów Dawnych m. Krakowa. Kraków, 1915, s. 129—135.

sów odszukać poszczególne wpisy o charakterze hipotecznym, gdyż były zebrane w księgach o węższym rzeczowym zakresie niż dawniejsze księgi ziemskie i grodzkie. Ten system prowadzenia ksiąg przetrwał na omawianych ziemiach aż do 1810 roku by ustąpić miejsca francuskiej hipotece kodeksowej (Kod. Nap.) bezwątpienia doskonalszej choć wykazującej także dość poważne wady.

Sprawa urządzeń hipotecznych w b. Galicji Nowej wymaga jeszcze dalszych więcej szczegółowych badań.